

Note la un epistolar fragmentar:
Henri H. Stahl – *Epistolar monografist*.
Ediție de Zoltán Rostás
din arhiva de scrisori a lui H. H. Stahl.
București, Editura Paideia, 2015.

Cosmina TIMOCE-MOCANU

Institutul „Arhiva de Folclor a Academiei Române”, Cluj-Napoca
„The Folklore Archives of the Romanian Academy” Institute, Cluj-Napoca
Personal e-mail: cosminatimocce@yahoo.com

Notes from a Fragmentary Book of Letters: A Monographist Epistolary. Zoltán Rostás Edition from H. H. Stahl's Archive of Letters. Bucharest, Paideia Publishing House, 2005.

The book entitled *A Monographist Epistolary. Zoltán Rostás Edition from H. H. Stahl's Archive of Letters* [Epistolar monografist. Ediție de Zoltán Rostás din arhiva de scrisori a lui H. H. Stahl] published some of the letters that sociologist Henri H. Stahl had received between 1929 and 1946. The addressers were Romanian and foreign intellectuals with various backgrounds and further careers, monographists and momentary contributors to Dimitrie Gusti's Sociological School. The mentioned documents reveal Stahl as: a coordinator of monographic works and student teams, a methodologist of the sociological monographic campaigns, an unsurpassed field researcher, a study author or a professional editor, a professor, a colleague and a friend. In addition, a reading centered mostly on happenings would reveal: moments and stages related to the Sociological School in Bucharest, occasional methodological reconfigurations, precise situations of editorial projects, radiographies of daily efforts undertaken by Gustian sociologists in order to promote research nationally and internationally.

Keywords: Bucharest Sociological School, Henri H. Stahl, Dimitrie Gusti, correspondence between monographists, interwar Romania.

În 2015, la editura bucureșteană Paideia, cercetătorul Zoltán Rostás a publicat, sub titlul de *Epistolar monografist*, circa o sută de scrisori primite sau expediate de Henri H. Stahl și alte câteva destinate lui Dimitrie Gusti, pe care, în anii '80, profesorul Stahl i le-a încredințat spre transcriere, fără a-i vorbi „despre felul cum s-a adunat acest corpus, nici dacă a rămas

intact sau a fost mutilat”¹. Este evident că avem de-a face cu un epistolar fragmentar: un intelectual de calibrul lui Stahl, cu un rol important în edificarea sociologiei interbelice și în reinstituționalizarea disciplinei după anul 1965, trebuie să fi purtat o corespondență vastă și consistentă, o dovadă la îndemână în sprijinul acestei afirmații fiind prezența, în volumul IV al *Rapsodiei*

epistolare, a treizeci și opt de scrisori care au circulat între Anton Golopenția și Henri H. Stahl, datorite de acesta din urmă Ștefaniei Golopenția, în anii '70².

Pentru a facilita receptarea setului de documente, editorul a alcătuit fișe biobibliografice sintetice pentru toate personalitățile al căror nume este menționat în cuprinsul volumului (p. 187-216) și a schițat traiectul intelectual al lui Henri H. Stahl în contextul Școlii gustiene (p. 7-42), prinzând, într-un excelent și extrem de necesar portret de tinerețe al acestuia, inclusiv reflecțiile/evaluările/bilanțurile pe care sociologul însuși le-a făcut asupra diferitelor perioade ale activității sale, cu prilejul interviurilor de istorie orală conduse de Zoltán Rostás și publicate în volumul *Monografia ca utopie*³.

Paginile 43-176 ale corpusului cuprind scrisori trimise lui Stahl, dispuse după ordinea alfabetică a numelor celor treizeci și unu de expeditori – români și străini cu formații intelectuale și cariere ulterioare diverse, monografiști de cursă lungă, echipieri sau colaboratori pasageri ai Școlii, oricum gustieni sau admiratori ai ansamblului organizațional gustian. Intervalul temporal acoperit de această corespondență (3 februarie 1929, data primei expediții berlineze a lui Traian Herseni – 24 aprilie 1946, data unei expediții a danezului M. Gormsen) permite, întâi de toate, o lectură centrată pe evenimential, care-i descoperă cititorului momente și etape în traiectoria instituțională a Școlii Sociologice de la București, reconfigurări metodologice ocazionale, situații punctuale ale proiectelor editoriale, radiografii ale eforturilor cotidiene făcute de gustieni pentru a-și promova cercetarea pe plan național și internațional. Astfel, avem scrisori-raport, cu detalii despre pregătirile, desfășurarea și rezultatele campaniilor monografice de la Drăguș (la Mac Constantinescu, Dochia Ivanovici, Marioara Negreanu), Cornova (la Mihai Pop și Henri H. Stahl) și Șanț (la Philip Mosely), despre campania de redactare organizată la Făgăraș, în anii 1932-1933 (la D. C. Amzăr și R. Cresin), dar și despre descinderi solitare în localitățile unde se desfășuraseră deja cercetări colective, cum era cazul Șanțului, vizitat de etnobotanistul Valeriu Butură, în 1938. Traian Herseni scrie, în 1930, despre problemele monografiei și soluția „salvării” ei prin „orânduire și tipar” (p. 122), pe când, în 1934, Victor Rădulescu-Pogoneanu observa că „atâtea «mizerii» ale vieții în genere și ale monografiei în special” (p. 168) au adâncit criza acesteia. Intrarea mișcării gustiene în zodia *sociologiei militans*, a cunoașterii-acțiune, desfășurată sub egida Fundației Culturale Regale (1934-1939) și a Sevciiului Social, cotidianul intervenției sociale derulate prin intermediul echipelor studențești, problemele acestei intervenții și soluționarea lor transpar în adevărate cronici realizate în câteva dintre scrisorile pe care Gheorghe Focșa, Octavian Neamțu și Dimitrie Gusti i le-au adresat lui Stahl. Cât despre

extensiunea organizațională la care ajunsese Școala sociologică înspre finalul intervalului decupat de acest epistolar, sugestii ne pot oferi rândurile expediate de Gusti, în august 1942, lui Stahl, proaspăt conferențiar titular la catedra de sociologie: „Avem atâtea de vorbit: Facultatea, Institutul de Șt[tiințe] Sociale, publicațiile, Congresul etc. Este încă atât de mult de făcut! Dar mai ales în ierarhia urgenței: publicarea Drăgușului și nr. viitor al *Sociologiei românești*” (p. 102-103).

Pasajul citat introduce o altă temă pe care ne-o dezvăluie lectura centrată pe evenimentialul corespondenței, aceea a lucrărilor elaborate și tipărite sub cupola Școlii sociologice de la București. Chestiunea redactării și publicării, sub coordonarea lui Henri H. Stahl, a masivei monografii a Nerejului este un loc comun în scrisorile expediate de V. Butură, I. C. Cazan și V. Tufescu. În prejma apariției Îndrumărilor pentru monografiile sociologice, dr. G. Banu îi fixează lui Stahl o întâlnire în scopul de a redacta „împună problema metodelor” (p. 44). Gusti își punctează epistolele cu indicații succinte despre conținutul dezirabil al articolelor din „Curierul Echipelor Studențești” și „Sociologie românească”. La apariția *Sociologiei satului devălmaș românesc*, a cărei problematică suscitase interesul lui Stahl încă din campania monografică vrânceană din anul 1927, M. Gormsen o califică drept „singura carte despre agricultura românească, după opera minunată a dlui. Gherea, care merită într-adevăr predicată «științific»” (p. 73). Fraza danezului constituie doar unul dintre numeroasele indicii, din ansamblul epistolarului, despre receptarea activității gustienilor în rândul comunității științifice internaționale. I se adaugă scrisorile entuziaste ale americanului Philip Mosely, pentru care participarea la campania monografică de la Șanț a constituit „o adevărată revelație” (p. 144), precum și ale elvețienței E. H. Hayem, directoarea revistei „Aujourd'hui”, care, în 1938, se arăta interesată de prezentarea acțiunii culturalizatoare pe care echipele regale o desfășurau în mediul rural și care i-a lăsat „impresia unei opere absolut originale, cum nu mai există în alte țări”, prezentare pe care o vedea realizată sub forma unui „jurnal zilnic”, cuprinzând „reflecțiile atât ale studenților, cât și ale țăranilor, viața comună, bucuriile și dificultățile sale, partea pitorească a acestei vieți, muncile și peripețiile lor” (p. 107). Gusti însuși îi scrie lui Stahl, în 1935, despre „rezonanța conferințelor” sale de la Paris, München, Leipzig și Berlin, cu satisfacția că „metoda noastră a fost găsită vrednică de «imitat»” (p. 78). De fapt, din acest an, una dintre liniile-forță ale corespondenței Profesorului o constituie eforturile sale de a face vizibilă, pe plan internațional, sociologia monografică, prin impulsionearea monografiștilor să trimită lucrări la al XII-lea Congres Internațional de Sociologie de la Bruxelles, prin participarea la expozițiile universale de la Paris (1937) și New York

(1939), despre care menționează și scrisori semnate de O. Neamțu și P. Mosely, dar mai ales prin uriașă mobilizare instituțională și editorială cu miza de a „pregăti un congres cum n-a mai fost în lume” (p. 100), la București, în anul 1939, dar care nu va mai avea loc nicicând.

La un al doilea nivel, depășind planul evenimential și concentrându-și lectura pe vocile expeditorilor, cititorul poate observa cu ușurință că, rînd pe rînd sau în același timp, acestea îl distribuie pe Henri H. Stahl în rolul de coordonator al lucrărilor monografice și al echipelor studențești, în rolul de teoretician și metodolog subtil al monografiei, dar și de neîntrecut cercetător de teren, în rolul de autor de lucrări științifice sau de editor profesionist, în rolul de profesor, colaborator de nădejde și prieten. Aceste multiple fațete ale intelectualului și omului Henri H. Stahl sunt dezvăluite mai ales în situațiile în care, de la unul și același expeditor, s-a păstrat o corespondență pluriepisodică. În corpusul de față, cele mai multe – douăzeci și șapte la număr – sunt scrisorile și cărțile poștale adresate de Dimitrie Gusti lui Stahl, între 1928 și 1944, în care relația ierarhică este indicată doar de distribuția sarcinilor de lucru, multiple și precise, de dispozițiile bugetare și solicitările urgente și variate ale unui Profesor mereu departe de lucrările monografiei, dar mereu dornic de a cunoaște și de a decide el însuși în cele mai mărunte aspecte ale sale. Dincolo de toate acestea, documentele sunt grăitoare pentru o relație întemeiată pe „prietenie activă” (p. 77), pe încrederea lui Gusti în capacitatea colaboratorului său, „istoriograful monografiei”, de a lucra „pentru propășirea monografiei, a sociologiei și a răzășiei” (p. 76) și de a conduce „lucrările echipelor cu atâta zel, sacrificiu și competență” (p. 101).

Cele douăsprezece texte care-l au drept autor pe Traian Herseni sunt scrisori ale colegialității și prieteniei profunde. Dacă studenția pariziană face obiectul epistolelor sobre ale lui Ion Ionică și Matei Dogan, dar și al „Epistolei jalnice trimisă în Zilele Paștelui din «Orașul luminii»” de către Harry Brauner, totuși scrisorile din perioada studenției berlineze a lui Herseni se individualizează prin latura lor marcat confesivă. Într-un examen lucid, bursierul îi scrie prietenului său despre bucuriile și neajunsurile studiului într-o „șară greu de prins într-o formulă”, într-un oraș „cu un puternic ritm de viață” și „bibliotecile puse admirabil la punct”, dar unde „universitatea nu e teribilă”, iar costurile șederii sunt atât de ridicate încât „n-ai nevoie de cap ca să înțelegi pe Marx, ci de un stomac flămând” (p. 119). Cu aceeași luciditate, Herseni disecă aspectele teoretice ale sistemului sociologic gustian, dar și disensiunile apărute între monografiști – „rude devălmașe” –, încurajându-și prietenul să le depășească prin „soluția cea mai înțeleaptă: munca, refugiul în muncă azi, sălășuire mâne, bucurie întotdeauna” și să

aibă convingerea că „îți dau în cap, pentru că au în ce să dea” (p. 122).

În sfârșit, entuziasta corespondență în zece episoade a lui Philip Mosely are o importanță aparte ca mărturie a unei perioade în care nu numai că sociologia monografică se individualiza puternic în peisajul sociologiilor sud-est europene – de unde exclamația cercetătorului american: „Ce păcat că nu există o școală Gusti în Iugoslavia!” –, dar se bucura de o maximă popularitate în lumea academică internațională, într-atât încât: „la seminarul lui Malinowski – spune Mosely – am prezentat organizația socială de la Șanț, făcând reclamă pentru noua carte a d-lui Gusti” (p. 146).

Nu pot încheia aceste comentarii fără a-mi mărturisii interesul subiectiv pentru scrisorile semnate de Valer Butură, I. C. Cazan, Ion Diaconu și Ion Ionică, deosebit de valoroase nu doar în cuprinsul acestui corpus, ci și pentru istoria etnologiei românești, ca unele ce documentează impactul sociologiei gustiane asupra folcloristicii clasice, de unde tendința distanțării critice a autorilor de ceea ce Cazan numea „excese de exaltare romantică în fața comorilor naționale” și „maniile istorice” (p. 53-54).

Epistolarul monografist editat de Zoltán Rostás este o carte despre Henri H. Stahl și expeditorii scrisorilor numai până la un punct. Dincolo de acest punct, este o carte despre dinamica unei comunități profesionale, a unor școli și discipline care aveau drept obiect cercetarea lumii rurale. Până la urmă, o carte deschisă, pretext de imersiune în interbelic, pentru cei pasionați de nuanțele acestei perioade.

Note:

1. Zoltán Rostás, „Henri H. Stahl și școala gustiană”, în Henri H. Stahl, *Epistolar monografist*. Ediție de Zoltán Rostás din arhiva de scrisori a lui H. H. Stahl, București, Editura Paideia, 2015, p. 7.
2. Anton Golopenția, *Rapsodia epistolară*. Scrisori primite și trimise de Anton Golopenția (1923-1950). Volumul IV (Marele Stat Major – Iuhim Zelenciuc). Text stabilit de Sanda Golopenția și Ruxandra Guțu Pelazza. Introducere și note de Sanda Golopenția, București, Editura Enciclopedică, 2014, p. 418-414.
3. Zoltán Rostás, *Monografia ca utopie: Interviu cu Henri H. Stahl*, București, Editura Paideia, 2000.